

FEDERAL ALMANYA'DA TÜRK İŞÇİLERİNİN SİYASAL ENTEGRASYONU SORUNU

Prof. Dr. Esat ÇAM

Aşağıdaki metin Bursa Üniversitesi İktisadi ve Sosyal Bilimler Fakültesinin 16-18 Mart 1982 tarihleri arasında Bursa'da düzenlediği "Federal Almanya'da çalışan Türk İşçilerinin Toplu Dönüşleri ve Türkiye ile Federal Almanya'ya Uyum Sağlamaları" konulu seminerinde Hocam Prof. Dr. Orhan Tuna'nın başkanı olduğu oturumda yaptığım konuşmadır.

Sayın Başkan, değerli Alman konuklarımız, değerli dinleyenlerimiz;

Konuşmama başlamadan önce, gerçekten önemli bir konu üzerinde uluslararası bir seminer düzenlemiş olan Bursa Üniversitesi İktisadi ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dekanlığımı huzurunuzda kutlamaktan büyük bir kıvanç duyduğumu belirtmek isterim.

Almanya'daki Türk işçilerinin siyasal entegrasyonu konusuna girmeden önce, kısaca, uluslararası politikanın ne olduğunun ve uluslararası politika çerçevesi içinde ülkelerin hangi amaçlara yöneldiklerinin vurgulanması zorunluluğu vardır. Bilindiği gibi, uluslararası politika gerçekçi bir yaklaşım ile devletler arasında güç mücadelesidir. Bu güç mücadelesinde her devlet kendi çıkarını maksimum kılma çabası peşindedir.

Almanya'daki Türk işçilerinin siyasal entegrasyonu sorunu bu açıdan ele alındığında, özellikle şu soruların yanıtlanması gerekmektedir: Türk işçileri Almanya'ya neden gitmiştir? Neden bu kadar zaman orada kalmışlardır? Türkiye'ye şu anda dönmeleri gerekiyor mu? Seminerde tartışması yapılan sorunlar da bunlardır.

Öyle zannediyorum ki, işçilerimizin Federal Almanya'ya gidişi 1961'lerde başlamış ve bu ülkenin hızlı ekonomik kalkınmasının ya-

rattığı işgücü açığını giderme ihtiyacından ileri gelmiştir. Bu hızlı kalkınma sonucu olarak, Almanya ucuz emek piyasalarına yönelmiş ve bu amaçla Türkiye'den de işçi talebinde bulunmuş ve Türkiye'den gelen emek arzını teşvik edici biçimde kabul etmiştir.

Hemen belirtelim ki, ucuz emek piyasalarına yönelme, Almanya açısından son derece doğal ve rasyoneldir. Ülkemizdeki açık ve gizli işsiz kitlesinin bir bölümünü başka bir ülkeye aktarmak ve transfer edilecek işçi gelirleri dolayısıyla belirli bir ölçüde döviz girdisi sağlamak yönlerinden Almanya'ya ve diğer Avrupa ülkelerine işçi göndermek bizim açımızdan da faydalı bir sonuçtur.

Ne var ki, biz F. Almanya'ya işçi gönderirken uzun dönemde bu konuda çıkacak sorunları hesaba katmadık; kısa dönem görüşü içinde hareket ettik. Bunun sonucu olarak, işçi gönderdiğimiz ülkelerle yaptığımız anlaşmalarda, anlaşma metinlerinin hazırlanmasını büyük ölçüde karşı tarafa bırakarak, onların kendi çıkarlarını ön planda tutmasını daha baştan kabul etmiş olduk. Dolayısıyla gönderdiğimiz işçilerin haklarının korunmasında başta bürokratlar olmak üzere siyasilere, zamanında ve yerinde, etkin bir biçimde harekete geçemediklerinden etkili olunamamıştır.

Yapılan anlaşmalarda bırakılan açık kapılardan, taraf olan diğer ülkelerin bugün yararlanması doğal kabul edilebilirse de, bu konuda insancıl değerlerin bir yana bırakılması en azından ahlâken onaylanamaz ve aksi bir tutum, sakıncalı sonuçlar doğurur.

Doğacak sakınca özellikle Almanya açısından kendini gösterir. Bilindiği gibi, bugünkü Almanya'da "Xénophobie" dediğimiz yabancı düşmanlığı körüklenmektedir. Sosyal psikolojik bir olay olan bu düşmanlığın, Alman profesörün de belirttiği gibi, din ve kültür uyumsuzluğu nedenleri ile yabancı işçilerin ve özellikle işçilerimizin Alman toplumuna uyum sağlayamamasından ileri geldiği söylenmektedir. Ancak, nedenleri ne olursa olsun giderek şiddetlendiğine tanık olduğumuz böyle bir düşmanlığın, nitelik değiştirerek bir tür ırkçılığa dönüşmesi tehlikesi vardır. Öyle sanyorum ki, modern propogandanın yaratıcısı olan Almanlar, eğer isterlerse, etkin iletişim araçlarından yararlanarak bu yabancı ve Türk düşmanlığını önleyebilir ve ortadan kaldıracırlar.

Özellikle Türk işçilerine karşı olan bu düşmanlığın gerçek nedenleri nelerdir? Kanımca, bugün Almanya'da görülen yabancı ve özellikle Türk işçilere karşı olan olumsuz davranış önemli ölçüde politik niteliklidir. Gerçi, bugün Alman ekonomisi bir resesyon dönemine girmiş görünmektedir. Bunun nedenleri arasında, A.B.D.'nin de katkısıyla dolaylı olarak yaratılan ve 1974'lerde başlayan petrol krizi; OPEC'in kurulmasıyla petrol fiyatlarının sürekli artış göstermesi ve bunun sonucunda bir maliyet enflasyonunun meydana gelmesi sayılabilir. Meydana gelen resesyon doğallıkla bir işsizlik yaratmaktadır.

İşsizlik sorunu karşısında bulunan bir ülkenin alacağı ilk önlem, hiç kuşkusuz, eğer ülkede aynı zamanda yabancı işçiler de bulunuyorsa, kendi vatandaşlarını korumak olacaktır. Ancak, bugün Almanya'da aksi bir durumla karşılaşmakta ve işsizler kitlesi içinde Almanların sayısal bakımdan daha önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Ancak, sanıldığı gibi aksine Alman işsizlere sadece nitelik gerektirmeyen ve yoğun emek isteyen ağır işlerde rastlanmamakta, aynı zamanda ve özellikle Almanların daha fazla rağbet ettiği iş dallarında görülmekte olduğu konuşmacılara daha önce belirtilmiş bulunmaktadır. Dolayısıyla, Türk işçilerinin varlığının Almanların işsiz kalmasına neden olduğu savunulamayacağı gibi, Türk işçilerine karşı görülen düşmanlığın ekonomik kökenli olduğunun ileri sürülmesi de tek başına inandırıcı görünmemektedir. Öte yandan, bu yabancı düşmanlığı yaratan faktör olarak ileri sürülen uyum, uyumu sağlayamamış kitleye karşı değil, Alman toplumuna uyum sağlamış olanlara karşı da görülmektedir.

Kısaca, bugün Batı Alman ekonomisinde görülen kısmi bir işsizlik bahane edilerek Türk işçilerine karşı yaratılan bu düşmanlık, belirli bir ölçüde ekonomik nedenlerle açıklanabilirse de, gerçekte politiktir.

Bu politik görünüm, bir şeyi bir kere daha bizlere hatırlatmaktadır: Ülkeler arasında ebedi dostluk yoktur. Dostluklar ancak ve ancak çıkarlar devam ettiği sürece mümkündür. Karşılıklı çıkarların zayıflaması veya sona ermesi de dostlukları aynı biçimde etkiler. Fransa ile Almanya arasındaki dostluğun tarihsel gelişimi bunun en belirgin örneğidir. Bugün, A.E.T. içinde var olan karşılıklı ekonomik çıkarların ve iki Almanya'nın varlığı nedeniyle Federal Alman-

ya'nın politik endişeleri, Fransa ile Federal Almanya'nın eski düşmanlıklarını dostluğa dönüştürmüştür.

Bunun gibi, bugün Almanya ile aramızdaki ekonomik çıkar bağının giderek zayıflamış olması; başka bir deyişle, Alman ekonomisinin Türk işçisine daha az gereksinim duyması Almanya'da yaratılan bu düşmanlığa neden olmakta ve sonuçta ülkelerimiz arasındaki dostluğu zayıflatmaktadır. Böylece, ekonomik çıkarlardaki değişmeler politik alana da yansımaktadır.

Oysa, 22 yıl süreyle Türk işçisinin Alman ekonomisine yapmış olduğu katkının inkâr edilmemesi ve tabir caiz ise, sütün kaymağı alındıktan sonra kalanı iade etme davranışı içinde bulunulmaması ahlâkidir. Bunun aksi daha önce belirttiğim gibi, hümanist açıdan da sakıncalıdır. Kaldı ki resesyonların uzun dönemli olmadığı iktisat biliminin ortaya koyduğu bir gerçektir. Buna rağmen, geçici olan bir işsizliğin ileri sürülerek Türk işçilerine karşı düşmanlık yaratılmasının ancak politik bir nedeni olabilir. Yurttaşları politik nedenli bir düşmanlığa maruz kalan devletin, bir takım karşı politik tedbirlere başvurması son derece doğaldır. Dış politikasını "barış" ilkesi üzerine kurmuş ve siyasal yapısını batı siyasal sistemine göre biçimlendirmiş olan Cumhuriyet Türkiyesinin bu sistemden kopması hiçbir zaman arzulanamaz. Ancak, ulusal çıkarlar gerektirdiğinden başka seçenekler aranması da doğaldır. Bu seçenekler, Orta Doğu ülkeleri olabilir; Üçüncü Dünya Ülkeleri olabilir. Bunlar belki büyük ölçüde inanmadığımız seçeneklerdir ama belirli seçenekler grubunu oluşturmaktadır.

Bu durumda, biz bu siyasal entegrasyonu acaba nasıl değerlendirebiliriz. Bu entegrasyonu iki açıdan ele almak mümkündür: Federal Almanya ile ilişkilerimiz açısından ve, daha geniş çerçevede, AET ile ilişkilerimiz açısından.

F. Almanya ile ilişkilerimiz açısından bakıldığında, bu entegrasyon şu şekilde kendini göstermektedir:

Bilindiği gibi, F. Almanya'nın kuruluşu sırasında, dış ülkelerin de etkisiyle, hazırlanan anayasada, iki Almanya'nın varlığı da dikkate alınarak, yabancılara geniş haklar tanınmıştır. Ancak, Federal Alman Anayasasında yabancıların siyasal hakları, ikameti, çalışması bakımından kısıtlayıcı hükümlere yer verilmiştir ki bu kısıtlamalar,

kanımızca, doğaldır. Çünkü her ne kadar AET'nin nihai amacı bir Avrupa siyasal entegrasyonu oluşturmak ve ulusal sınırları kaldırmak ise de, Avrupa'nın henüz bu aşamaya gelmediği de bir gerçektir. Dolayısıyla, devletler bağımsız varlıklarını sürdürdükleri müddetçe bu tür sınırlamalardan vazgeçilmeyecektir. Buna karşılık, doğal olmayan bu Anayasaya dayanarak hazırlanan yabancılar yasasındaki eksikliklerdir. En önemli eksiklik, ülkede uzun süredenberi çalışanlarla diğer yabancıların eş tutulması ve birinciler yararına bazı ayrıcalık veya hakların tanınmış olmasıdır. Böyle bir durum, ülkede çalışan yabancıları güvencesiz ve huzursuz kılmaktadır ki, bunun iş verimini olumsuz yönde etkileyeceği açıktır. Üstelik, söz konusu yasa ile yabancıların idari mercilerce her zaman ülke dışına çıkarılabilmesine, oturma izinlerinin kaldırılmasına veya azaltılmasına olanak verilmesi bu güvencesizliği daha da arttırıcı olmaktadır. Özellikle yabancı düşmanlığının bulunduğu bir ortamda, yetkili idari mercilerin yabancılarla ilişkin kararlarında objektif kalmaları ve takdir yetkilerini ülkede çalışanlar lehine, kullanmaları son derece kuşkuludur. Bu nedenle, bu konularda idareye verilen yetkilerin objektif kıstaslara bağlanarak "bağlı yetki" haline getirilmesi gerekmektedir. Bu aynı zamanda, hukuk devleti ilkesinin bir gereği olduğu kadar, yabancı işçileri, "Xénophobie" ye karşı korumanın zorunlu bir koşulu ve insancıl bir ihtiyaçtır.

Böyle bir beklentinin aksine, Almanya'nın son zamanlarda Türklere karşı ülkeye girişi kısıtlayan bir vize uygulanmasına başladığını görüyoruz. Bu tür bir uygulamanın Sosyal Demokrat hükümetlerce yapılması da ayrıca üzücüdür. Bu durum özellikle işçilerimizin ve yakınlarının Almanya'ya girişlerini kısıtlayıcı ve en azından, zorlaştırıcı bir durumdur. Vizeyi Almanlar niçin koymuşlardır? Gereğince bakarsanız, gerçeğe uymayan siyasal ilticaları, yani bu bahane ile Türkiye'den gelecek yeni bir işçi akımını önlemek bu vizenin esas nedenidir. Oysa, iltica taleplerinin gerçeğe uymaması gibi bir durum söz konusu ise, buna yargı organlarının karar vermesi ve gerçek olanlarla olmayanların bu mercilerce ayırılması gerekir ki, Alman hukukundaki düzenleme de bu yöndedir. Kaldı ki, Almanya'nın politik nedenle Doğu Almanya'dan gelecek olan iltica taleplerini karşılamak ve parçalanmış aileleri birleştirmek amacıyla tanınmış olan siyasal iltica hakkı, diğer yabancılarla karşı yasal bir

değişiklikle kısıtlanabilir. Avrupa Konseyi üyesi ve Avrupa İnsan Hak ve Özgürlükleri Bildirgesine taraf bir devlet olarak, Almanya'nın vize uygulaması onaylanamayacağı gibi, bizim aynı nedenlerle bunu kabul etmemiz mümkün değildir. Kaldı ki, vize ile amaçlanan kaçak işçilerin önlenmesi ise, bu tür işçileri çalıştıran Alman işverenidir. Kaçak işçi çalıştırma çıkarılacak yasalar ve kurulacak denetimlerle önenebilir, önlenmelidir.

Alman dostlarımız siyasal entegrasyon sorununa eğiliyorlar; fakat daha çok 0-6 yaş grubundaki işçi çocuklarının asimilasyonunu benimsiyorlar. Almanlar kendi çıkarları açısından asimilasyonu benimseyebilirler. Fakat, biz kendi çıkarlarımız açısından entegrasyona taraftarız. Sayın Prof. Esser, din ve kültür farklılıkları nedeniyle Türk işçilerinin Alman toplumuna entegre olmadığını belirtti. Bu doğrudur. Ancak entegre olamama devamlı değildir. Uzun dönemde böyle bir uyum gerçekleşebilir. Örneğin, ABD. de çeşitli din, ırk ve kültürden gelen göçmenler bugün pekâlâ bu uyumu sağlamış durumdadırlar.

Türk işçilerinin Alman toplumuna entegrasyonunu sağlamak için ne yapmak lâzımdır? Bu hususu öncelikle belirtmem gerekir ki, gerek Almanya, gerek biz bu konuda üzerimize düşenleri maalesef yapmadık. Örneğin biz, gönderdiğimiz işçileri bir süre dil kursuna tâbi tutabilirdik. Aynı şeyi Almanlar da yapabiliirdi. Bize oranla onların olanakları daha fazla idi. Dil sorununu öncelikle belirtiyorum, çünkü toplumsal uyum ve entegrasyonun ilk koşulu işçilerimizin buldukları çevre ile diyalog kurabilmeleridir. Bu husus her iki tarafça da maalesef ihmal edilmiştir.

Öte yandan, parçalanmış aile durumu, kanımca, entegrasyonu engelleyici olması yönünden sakıncalıdır; ayrıca insancıl da değildir. Getirilmiş olan vize uygulaması bu parçalanmayı pekiştirici niteliktedir. Aile bölünmesinin ne demek olduğunu Alman dostlarımız iki Almanya dolayısıyla iyi bilirler. Bunun birtakım sosyal ve psikolojik etkileri vardır.

Bugün, vize alabilmek için birçok koşulun yerine getirilmesi isteniyor. Almanya'da transit geçmek istememiz durumunda bile tapuya varıncaya kadar bir sürü belge isteniyor. Bu tür bir davranış, çağdaş uluslararası ilişkilerde kabul edilebilir bir uygulama değil-

dir. Bu uygulama 18. ve 19. yüzyılda kalmıştır. Gelişmiş, kültür düzeyi yüksek ve sosyal demokrat hükümetin iş başında bulunduğu bir ülkeden böyle bir davranışı görmek, belirtelim ki son derece üzücüdür.

Almanya'daki işçilerimiz toplanmakta ve getolar oluşturmaktadırlar. Bu tür yoğunlaşmalar entegrasyonu önleyici olabileceği gibi—ki aynı zamanda bir sosyal kopukluğun göstergesidir— asgarî yaşam koşullarından yoksun bulunma gibi gayri insanî bir durum da arzeder. Bu hususta, Alman sorumluların, bence, büyük hataları vardır. Getoları yoketmek ve işçileri toplum içine yaymak, Alman hükümeti için mali külfet yükleyecek önemli bir sorun değildir. Bir an için aksi kabul edilse dahi, 20 yıldanberi işçilerimizin Alman ekonomisine yaptığı katkılar dikkate alınırca, bu külfetin bedeli çoktan ödenmiş demektir.

Kısaca, Alman hükümet yetkililerinin en başta yapması gereken şey, Alman gelenekleri ve kültürünü belirli bir ölçüde işçilerimize aktarabilmek için, dil yönünden örgütlü ve yaygın bir biçimde onlara yardımcı olmaktır.

Din faktörüne gelince, entegrasyon için bu da önemli bir engel oluşturmamaktadır. Gerçek anlamıyla ele alınacak olursa, İslâm dini son derece liberal, toplum yaşamında huzur ve sükûnu isteyen bir dindir. İslâm dininin bu özelliği hıristiyan dünyasının büyük düşünürlerince de kabul edilmektedir. Kaldı ki dinsel ayrılığın entegrasyondaki rolü açısından dikkatimizi çeken husus, yabancı düşmanlığının, daha doğru ifade ile, Türk işçilerine karşı olan tepkinin katoliklerin yoğun olduğu bölgelerde yaygın olmasıdır. Bu önemli bir saptamadır, çünkü katoliklerin protestanlara göre daha tutucu oldukları bilinen bir gerçektir. Buradan, şu sonuç çıkmaktadır: İşçilerimizin Alman toplumuna dinsel ayrılık nedeniyle entegre olmaları değil, onların bu nedenle Almanlarca reddedilmesi, tecrit edilmesi söz konusudur. Bu dışlama bugün maalesef Türk düşmanlığı boyutlarına kadar ulaşmıştır.

Soruna siyasal entegrasyon açısından bakıldığında, bu konuda Alman hükümetinin atması gereken önemli adımlar vardır. Bu yönde atılacak her adımın, gelişmiş Alman toplumu içine girmiş Türk işçilerinin siyasal gelişmesine önemli katkıları bulunacaktır. Bu si-

yasal gelişme nasıl sağlanır? Kuşkusuz siyasal bir gelişme kısa dönemde gerçekleştirilemez. Konuyu incelemiş olan tüm Amerikan siyasal bilimcilerinin belirttikleri gibi, siyasal gelişmenin ilk koşulu siyasal yaşama katılmadır. Yabancı işçilerin Alman toplumuna entegrasyonu isteniyorsa, bunların siyasal katılmalarının da sağlanması gerekir. Bu katılmanın nasıl ve ne oranda olacağı Alman yetkililerin tayin edeceği siyasal ve hukuksal bir sorundur. Bunun için, belki ilk aşamada yerel yönetimler düzeyinde seçmen hakkı verilebilir. Bu katılım giderek federe ve federal devlet düzeylerinde önce seçme, sonra seçilme biçimlerinde genişletilebilir. Böylece, yabancıların ve bu arada Türk işçilerinin Alman toplumuna entegre olması giderek kendiliğinden sağlanmış olacaktır. Çünkü, siyasal entegrasyon sosyal entegrasyonun bir sonucu olduğu kadar, sosyal uyumun sağlanmasında etkili olacak bir faktördür.

Siyasal entegrasyonun daha ileri aşaması, yabancı işçilerinin Alman vatandaşlığına geçebilmelerine olanak sağlanmasıdır. Bunun takdiri ve istenip istenmemesi doğal olarak Alman siyasal makamlarının vatandaşlık politikasına bağlı bir husustur. Ancak, biz Türkiye olarak, bu konuda Alman dostlarımızın işini kolaylaştırıcı bir adım atmış bulunuyoruz. Bu, yapılan yasa değişikliği ile yurt dışında çalışan işçilerimize çalıştıkları devletin vatandaşlığını da alabilmek olanağının sağlanmış olmasıdır. Yani, Türk Vatandaşlık Yasası ile çift vatandaşlık sisteminin kabul edilmiş olmasıdır. Elbette Alman yasaları izin verir ve yetkili otoriteler kabul ederlerse. Almanya'da çalışan işçilerimiz aynı zamanda Alman uyruğuna geçebilirler. Böyle bir durum gerçekleşirse sosyal entegrasyon, varsa, siyasal entegrasyonla bütünleşecektir. Çünkü bu takdirde, vatandaşlığa bağlı olarak yasal düzeyde sağlanacak bir eşitliğin, sosyal entegrasyon yönünden yararı ve olumlu etkisi inkâr edilemez.

Almanya'da çalışan işçilerimizin bu topluma uyum sağlanmasına çözüm olarak, uyumu gerçekleştirici önlemlerin alınması gerekirken, toplu dönüşten söz ediliyor. Toplu dönüş diye bir şey konu olamaz. Herşeyden önce, piyasa ekonomisine dayalı Alman ekonomik sistemi, Alman işverenin kârını bir anda ve büyük ölçüde düşürecek olan bir davranışta bulunmaya elverişli değildir. Başka bir ifade ile, toplu dönüş önce Alman ekonomik sisteminin doğası gereği imkânsızdır. İkinci olarak, böyle bir dönüşün siyasal plânda bazı

sorunlar yaratması ve siyasal iktidar - işveren ilişkilerinde sürtüşmelere neden olması kaçınılmaz olur.

Özet olarak, dinsel ve kültürel farklılıklar nedeniyle Almanya'da çalışan işçilerimizin Alman toplumuna uyum sağlamadığı bir gerçek olmakla birlikte, bunun kusuru, dinsel ve kültürel benliklerini korumak isteyen işlerimizde değil; onları yabancı bir unsur olarak görüp dışlayan Alman sosyal bünyesine ve sosyal uyumlarını sağlayıcı yönde önlem almayan Alman sorumlulara aittir. İstenseydi, bu uyum örgütlü ve sistematik bir çaba sonucunda gerçekleştirilebilirdi. Ne yazık ki ne geçmişte, ne bugün böyle bir çabanın gösterildiğine tanık değiliz.

Beni dinlediğiniz için hepinize teşekkür ederim.

